

Alimentacions alternatives i sistemes alternatius de vida. Vegetarianisme: dieta i doctrina



Magda Juncosa i Romeu

El text proposa una anàlisi de la coherència sistèmica entre creences alternatives minoritàries i alimentació diferencial, seguint els suggeriments teòrics d'autors clàssics en antropologia de l'alimentació i a partir de resultats preliminars d'una recerca en curs.

This text focusses on an analysis of the systemic consistence between minority alternative believes and differential foodways, following the theoretical lines suggested by classic authors in Antropology of Food, with some preliminar results from a present research.

El vegetarianisme: dieta i doctrina

«(...) se cuenta en tiempos antiquísimos todos los hombres eran vegetarianos y que cierto día un sacerdote, habiendo recogido un trozo de grasa recién asado que se había caído del altar, tras chuparse los dedos, inauguró la dieta carnívora.»

Sissa e Deitenne

Mary Douglas: cada cosa al seu lloc

Mary Douglas (1991) sosté que la brutícia consisteix en desordre i que l'eliminació d'aquesta seria un esforç positiu per organitzar l'entorn.

Les creences de contaminació estan formades per una sèrie d'estructures considerades perilloses i que comporten una forta càrrega simbòlica. La contaminació ritual de diversos sistemes simbòlics i la nostra idea de brutícia guarden nombroses similituds.

A Occident s'evita la brutícia per qüestió d'estètica o d'higiene, no per motius religiosos sinó per motius científicopatològics. Des del segle XIX, amb la revolució de la medicina, la brutícia només és concebuda a nivell patològic. Anteriorment a aquesta data «persistía la vieja definición de ésta como materia puesta fuera de su sitio» (199:136).

La brutícia forma part d'una totalitat, «es el producto secundario de una sistemática ordenación y clasificación de la materia, en la medida en que el orden implica el rechazo de elementos inapropiados. Esta idea de la suciedad nos conduce directamente al campo del simbolismo» (1991:34).

La cultura dictarà les prescripcions i les proscripcions de quin LLOC correspon a cada MATÈRIA. El lloc és el cos humà i la matèria són els diferents aliments. Les normes culturals promulgaran quins objectes són permesos ingerir i quins són contaminadors. A partir d'aquí hi ha un sistema alimentari reduït a dos criteris:

—Elecció material del medi o materialisme de l'entorn.

—Selecció que del medi en fan els individus.

La natura determina físicament i la cultura declara què és «bo» i què és «dolent» per ingerir. Igor de Garine (1987) es pregunta «si els esforços que fa l'home per ajustar-se a les normes que li dicta la seva cultura i que són pròpies del camp simbòlic, estan sempre orientades en el sentit més favorable de la seva adaptació en el pla biològic, a curt termini com individu i a llarg termini com espècie humana (1987:4). És el moment de parlar de la «irracionalitat» de la cultura o de la seva arbitrarietat. On troba l'explicació un determinat comportament alimentari? Perquè la resposta fos coherent hauria d'existir cert paral·lelisme entre les propietats del cos humà i les propietats que la cultura atorga als aliments. A l'objecte alimentari se li atribueixen unes particularitats que no té en si.

És una correspondència de causa i efecte. Molts dels productes ingerits tenen característiques que transcendeixen a la medicina, i exerceixen el mateix efecte que ella. És quan la causa-creença no té res a veure amb la ciència, tanmateix l'efecte-resultat és el que espera de la ciència.

Seria l'anomenat efecte psico-somàtic: la substància ingerida sinònim de Placebo, mancant per si mateixa d'acció terapèutica, produirà l'efecte esperat si aquesta és rebuda per un individu convençut de la seva eficàcia. Es podrien citar nombroses pràctiques alimentàries que reflecteixen aquest efecte; un exemple podria ésser la ingestió de sang d'un difunt per ser com ell, entre els massai; o el dejuni d'un hindú per cercar espiritualitat.

L'univers simbòlic alimentari està constituït per creences religioses i científiques que fan que el fet de la ingestió sempre comporti una transformació, ja sigui aquesta física o espiritual. La pràctica alimentària està reforçada per una abstracció ideològica.

La meva tasca rau a observar com una

conducta alimentària és sancionada convencionalment per un sistema de creences: quina teoria obliga a una determinada pràctica i quina explicació hi ha darrere l'aparent arbitrarietat.

S'ha d'analitzar l'estructura total del pensament, tota la globalitat del sistema. Els primers antropòlegs intenten justificar i legitimar comportaments provocats per unes regles considerades arbitràries per irracionals, però no és fins Mary Douglas que es troba una explicació coherent i comprensible. Douglas fa una anàlisi holística interpretant les lleis dietètiques com una al·legoria a la santedat, que és la unitat i la puresa (la no-contaminació).

Eclecticisme en comportaments similars

He agafat com a objecte d'estudi uns grups de vegetarians que es caracteritzen, a part de la seva alimentació, per pertànyer a una associació religiosa determinada. Per lògica una alternativa «sectària» alimentària com el vegetarianisme hauria de coincidir amb una alternativa social sectària. Ossipow (1989) assegura que no: hi ha diverses vies per arribar al vegetarianisme, hi ha molts camins que porten a l'alternativa vegetariana. Diverses necessitats troben resposta en el vegetarianisme.

El vegetarià no respon a un únic perfil i es pot accedir al vegetarianisme a partir de l'ecologisme, la no-violència, l'economia, el gust personal, la religió, la medicina, la salut, etc.

La societat complexa engendra diferents estils de vida i aquesta heterogeneïtat queda reflectida en l'alimentació. Les alternatives alimentàries es reconeixen en hàbits externs, formen part tant de l'esfera pública com de la privada i es poden detectar allà on es mostrin.

La majoria social associa l'individu vegetarià a tota una sèrie de factors: ecologista,

no fumador, liberal, anticonsum, nudista, defensor d'un cos saludable, etc., i aquest lot no existeix.

El vegetarianisme s'ha apropiat d'una sèrie de particularitats associades als anys 60-70, quan s'intenta transformar Occident. Moment en què fracassen totes les utopies de lluita i sorgeixen unes utopies de fugida (Cueto, 1982): es renega de la cultura occidental, del seu joc polític i de la civilització industrial i es busca un retorn a la naturalesa i a la sexualitat. Hi ha una peregrinació a Orient: es protesta fugint, que la lluita està en crisi. Hi ha diferents procediments per emprendre la fugida: l'àcid, la «choper», la religiositat, l'hippisme, la poesia. La majoria deserten de la guerra, de la cultura universitària, de la política institucional, de la tecnocràcia, de la cultura de masses, de la família tradicional i es converteixen al pacifisme, a l'ecologisme, al naturisme, al feminisme o a l'espiritualitat.

Avui dia aquesta imatge tan sols actua d'estigma i no té res a veure amb la realitat.

«(...) *le végétarisme obéit a des mouvements divers et qu'il suit un développement très peu linéaire.*» (Ossipow, 1989:23).

Ideologies que impliquen el vegetarianisme

El vegetarianisme és aquella dieta que implica restriccions de productes d'origen animal. Hi ha vegetarians més estrictes que d'altres depenent de la reducció dels aliments. La classificació de les dietes vegetarianes es fonamenta en restriccions animals i vegetals.

Però quines són les diferents causes per les quals algú es converteix al vegetarianisme? Molts criteris dietètics estan generats per una ideologia, a vegades racionalment justificada, tot i que algunes apologies vegetarianes són arbitràries, si més no contradictòries. M'he basat en Vic Sussman (1978), tot introduint alguna modificació.

Hi ha sis ideologies fonamentals que comporten el vegetarianisme:

–ÈTIQUES: la destrucció de la vida és innecessària, moralment és incorrecte matar i menjar animals. «*El respeto a la vida es algo que no depende del precio de la carne, los métodos para producirla o su riqueza nutritiva.*» (1978:8).

–ECOLÒGIQUES: la dieta vegetal consum menys recursos i d'aquesta manera tracta amb més cura el medi ambient. «*Desean evitar su participación en el esquema alimentario occidental que desaprovecha y esquilma la tierra, el agua, el aire i la energía.*» (1978:9).

–ECONÒMIQUES: la producció comercial de carn alimenta molt poca gent, «*el grano que podría nutrir directamente al hombre se utiliza para alimentar animales. Los cadáveres de éstos sólo devuelven una pequeña fracción de las proteínas que recibieron*» (1978:9).

–ESTÈTIQUES: els vegetals atrauen més als sentits que no els animals morts. «*No es necesario embellecer los vegetales frescos y las frutas. Los cadáveres de un cerdo o una vaca requieren la habilidad de un carnicero para que dejen de parecerlo.*» (1978:8).

–DE SALUT: la carn es considera insana i portadora de malalties i de problemes digestius. La dieta vegetariana és molt més natural.

–ESPIRITUALS: renunciant a productes animals s'arriba a l'espiritualitat i a la puresa. Aquí s'inclouen totes les creences religioses, moltes vegades relacionades amb la ideologia ètica, la de salut i l'ecològica.

Els vegetarians estan dividits tant pel que mengen com pel que creuen, no responen a una única ideologia ni a una única normativa dietètica.

La creença pot portar a l'alimentació: un individu que consideri incorrecte matar animals es farà vegetarià. També es pot donar el cas contrari, quan a partir d'una dieta imposada per qüestions de salut s'arriba a una determinada ideologia o doctrina.



L'alimentació en el codi religiós

Com ja sabem no tots els practicants del vegetarianisme pertanyen a un grup religiós com tampoc tots els grups religiosos disposen d'identiques normes alimentàries. La religió es manifesta en pràctiques, no és mai tan sols metafísica, sinó que està constituïda per vehicles, formes i objectes que formen part d'una profunda serietat moral (Geertz, 1988). Dintre la religió l'alimentació comporta un sentit d'obligació que imposa un compromís emocional. Mitjançant la religió un individu interpreta la seva experiència i organitza la seva conducta.

Els significats són emmagatzemats en símbols que poden ésser dramatitzats en pràc-

tiques rituals i que només tindran significat per a aquells ja iniciats. Els símbols sagrats relacionen una ontologia i una cosmologia a una estètica i a una moral. Identifiquen un fet amb un valor, donen una importància normativa global a allò que tan sols seria factual.

Aquests punts extrets de Geertz poden conduir a observar el comportament alimentari com un acte simbòlic (sobretot en els casos on hi ha una forta creença darrere l'acció), format per nombrosos significats i significants, i en l'àpat com la pràctica ritual per excel·lència.

Sabem que totes les religions disposen d'una normativa, però sempre es menciona l'alimentació en el codi religiós? Segons

Durkheim (1968) la finalitat de tot l'univers simbòlic de l'alimentació seria trobar un referent empíric de les creences i pràctiques que actués com a reforçador de la cohesió social i portador d'identificació grupal. L'alimentació és una eina perfecta ja que tothom hi té accés; el mateix passa amb la sexualitat: ambdues apareixen codificades en la religió.

Deixem la religió en majúscules i anem a veure els grups religiosos que definim com associacions concretes d'individus que comparteixen unes determinades creences o doctrina religiosa, generadora d'una determinada forma de vida. Aquestes agrupacions disposen de molts aspectes divergents de la norma majoritària i entre elles també són molt diferents les unes de les altres.

A l'igual que el vegetarianisme s'associa a molts estereotipus, els grups religiosos també es vinculen a unes condicions determinades i són percebuts com una totalitat concreta i específica per la majoria o resta social.

Els grups religiosos poden classificar-se segons tinguin o no una vida comunitària, ja que aquesta determina nombrosos comportaments. Algunes associacions «configuren comunitats permanents, més o menys tancades, on resideixen la totalitat o una part dels seus membres. En d'altres casos (...) les experiències comunitàries solament tenen lloc durant determinats períodes: fases del procés iniciàtic, realització de cursos intensius de formació i aprofundiment, etc. En cert sentit, en tots aquests casos, encara que en diversos graus, s'estableixen pautes totalitzadores d'interacció». (Aureli Díaz i altres, 1992:180).

La vida comunitària implica un control i una normativa compartida per tot el grup. El codi pauta, l'espai, la indumentària, la sexualitat, les normes de salut, el temps i l'alimentació entre altres aspectes; però tots els codis religiosos tenen reglades les mateixes estructures? Tota religió disposa de normes alimentàries?

Dietes i doctrines

He fet una breu prospecció de grups religiosos minoritaris que responen al patró alternatiu. Són alternatius perquè han refusat les creences axiomàtiques de la cultura a favor d'unes altres. Són vegetarians que s'identifiquen amb un grup religiós concret.

El seu context és Occident, on menjar carn no és una opció, sinó un acte inqüestionable. D'aquesta manera sorgeix el «no menjar carn» com una alternativa. Aquesta pràctica (passiva) representa no consumir cap mena d'animal. Llavors, quins aliments queden? És la pregunta dels zoòfags. Doncs minerals, vegetals i alguns productes derivats de l'animal com són la llet i l'ou (no tots els vegetarians els consideren com aliments).

S'acaba de definir el vegetarianisme com una manera d'alimentació en què s'emmarquen nombroses dietes que es descriuen segons la restricció, preparació i d'altres elements que delimiten què és percebut com un aliment.

Anteriorment s'han esmentat algunes causes que poden obrir una via a la conversió vegetariana i que poden portar, o no, implícit el tipus de dieta. Després de veure què creuen, repassarem algunes de les múltiples dietes vegetarianes per observar què mengen:

–FRUGIVORISME: dieta que preconitza només la ingestió de fruita crua, sense cap mena de cocció ni preparació.

–VEGANISME: només implica la ingestió d'aliments d'origen vegetal. No introdueix cap mena de normativa sobre quan i com s'han d'ingerir.

–VEGETALISME: és un veganisme que inclou un cert ordre en la ingestió, cocció i preparació. Refusen els llegums, els productes làctics i els ous, «*como más perniciosos incluso, que las carnes (...) En esta tendencia se habla de ondas, vibraciones, electricidad vegetal y otros sin sentidos.*» (Aguilar, 1990:62)

–CRUDIVORISME: consum de vegetals en la seva forma natural; és a dir, crus i sense cap mena de preparació. «*Ni siquiera se permiten los zumos de fruta, pues al separarlos de la pulpa se convierten en alimentos incompletos (...) se excluyen por tanto los productos lácteos y las leches comerciales (...) los cereales sólo se ingieren de forma germinada (...) y las legumbres sólo en su forma fresca y, por supuesto, crudas.*» (1990:63)

Tenen normes sobre com s'han de distribuir els menjars, quins tipus d'aliments es poden prendre en cada menjar i les incompatibilitats entre aliments.

–HIGIENISME: la seva preocupació rau en quan i com menjar, més que en l'aliment en si. Parlen de mescles i d'ordre en la ingestió. La dieta d'Hay també es basava en la incompatibilitat dels aliments «*en suponer que las proteínas y los hidratos de carbono no pueden ser ingeridos y asimilados cuando se encuentran juntos en la misma comida (...). Esta idea es contraria a cuanto sabemos de la fisiología de la digestión.*» (Grande Covián, 1989:23-24)

–LACTO-VEGETARIANS: ingereixen productes làctis i productes d'origen vegetal.

–LACTO-OVO-VEGETARIANS: mengen vegetals, productes làctis i ous.

–GERMINÒVORS: «*centran su dieta en alfalfa, trigo, judías y una docena más de semillas germinadas.*» (Vic Sussman, 1978:9)

–VITARIANISME: no mengen ni llavors ni grans, els consideren no adequats per al consum humà degut a raons fisiològiques i religioses. (1978:9)

–RESPIRÒVORS: «*no sólo dejan de comer alimentos de origen animal, sino todo tipo de alimento, y viven supuestamente de aire y agua puros y baños de sol.*» (1978:9)

–MACROBIÒTICS: se centren en les qualitats espirituals d'alguns aliments. La seva finalitat no és l'abstenció de carn, hi ha normes més elevades i mengen segons principis còsmics. (1978:9)

Algunes d'aquestes dietes posseeixen un rerafons ideològic, com per exemple la ma-

crobiòtica, on es confon dieta i doctrina, i d'altres com els lacto-vegetarians els quals es poden incloure en nombroses creences.

Els Hare Krisna són lacto-vegetarians, altres individus poden practicar aquesta dieta sense la necessitat d'ésser hares. El Hare Krisna no és un tipus de dieta, sinó un credo que implica el lacto-vegetarianisme. En canvi la macrobiòtica és una dieta per ella mateixa que comporta un determinat credo.

El vegetarianisme transcendeix la dieta formant part d'un univers simbòlic determinat per diverses ideologies. Segons l'anàlisi conjunt de dieta i doctrina s'estableix la classificació següent:

–VEGETARIANS AUTÒNOMS: individu aïllat que autoregula la seva dieta, partint de dogmes individuals. Es basa en una doctrina de grups laica per justificar la seva pràctica, doctrina ètica, de salut, ecològica, etc.; defensa i manifesta fidelment la seva ideologia mitjançant aquesta pràctica, la qual guarda una relació lògica pel que fa a la teorització.

–COMUNITAT RELIGIOSA: associacions religioses, el credo de les quals exigeix aquest tipus de dieta.

L'he anomenat «comunitat» perquè la majoria de col·lectius religiosos vegetarians viuen en comunitat. Aquest fet és sumament interessant: l'«aïllament social» i el vegetarianisme són dogmes externs de la religió que actuen com a diferenciadors del tot social.

Alhora el fet de viure en comunitat pot tenir també una solució «d'estratègia adaptativa»: la majoria social gairebé desconeix l'existència de preparats vegetarians i on aconseguir determinats productes (com alguns grans o llavors): el contacte amb la resta d'individus vegetarians ajuda a adquirir aquest coneixement.¹ La majoria de grups vegetarians procuren consumir productes el més naturals possible, pretenen portar una vida al camp, conrear els seus propis productes i tenir la seva pròpia granja, d'aquesta manera es justifica i es comprèn la seva vida

comunitària. De totes maneres aquesta hipòtesi perd valor quan els grups religiosos viuen a la ciutat i també practiquen el vegetarianisme.²

—COL·LECTIU DE CREDO VEGETARIÀ: aquí es barreja doctrina i dieta de tal manera que s'arriben a confondre. El credo no es reflecteix en l'alimentació, és l'alimentació. En aquest àmbit s'inclou la macrobiòtica, denominada per Aguilar (1990) com «filosofia dietètica»; aquest científic afirma que els raonaments de la majoria de persones que practiquen el vegetarianisme són més emocionals i ideològics que científics (1990:10).

La macrobiòtica consisteix en una forma extrema de vegetarianisme. Macrobiòtica significa *llarga vida* i està basada en la filosofia Zen. Els aliments estan dividits en dues categories: Yin i Yang. Els Yin són aliments passius i els Yan actius. L'equilibri entre ambdues categories comportarà el benestar físic i mental.

Grande Covián, especialista en nutrició, diu que aquesta classificació no té cap sentit des del punt de vista del coneixement científic de la nutrició: «*Semejante desatino supone una increíble ignorancia de los conocimientos de la química, y una negación del sentido común. Es difícil comprender la aceptación que estas fantasías encuentran por parte de algunas personas.*» (1988:41)

L'estudiós de la realitat sap que el sentit comú és en molts casos poc comú i que la societat està impregnada de comportaments arbitraris.³

En el segon punt dedicat a la comunitat religiosa s'observa com la vida en comunitat és un fet que pot concretar l'alimentació.

L'alternativa d'aquests tipus de comunitat està relacionada amb nombrosos elements on el cos actua com a punt de referència: ioga, homeopatia, meditació, medicina natural, acupuntura, etc.

Les associacions religioses que no practiquen la vida en comunitat escapen de l'alimentació rígida i de les normes alimentàries,

només actuen com a model a seguir. Els adventistes del setè dia aconsellen portar una vida sana, restringeixen alguns productes, però no obligatòriament: es pot ésser adventista i menjar carn. Altres grups, com gnosis malgrat que prescriuen una dieta vegetariana permeten el consum periòdic de carn. Els testimonis de Jehovà prohibeixen als seus membres el consum de productes elaborats amb sang. La majoria de grups recomanen una dieta equilibrada, natural, sense productes químics i practicar el dejuni.

L'alimentació actua de pauta diferenciadora d'un grup religiós a un altre: segons la doctrina s'estableix un codi alimentari.

Normativa de tres grups específics

S'han triat tres grups de caràcter oriental, ja que són els més representatius per il·lustrar la nostra hipòtesi.

Universitat espiritual Brama Kumaris

Aquest grup va introduir-se a Espanya l'any 1980, però és en aquests darrers anys quan ha començat la seva organització i expansió. Situem el seu naixement a l'Índia, per tant les seves creences són de caire oriental: s'autodefineixen com un grup espiritual i el seu objectiu és ajudar els altres.

Parteixen de la idea que s'han de conèixer i perfeccionar-se a partir de la meditació Raja Ioga per poder estar en condicions d'omplir-se i transmetre als altres la seva pau interior.

Mantenen que la vida espiritual significa prescindir d'aspectes físics i així separen el cos de l'ànima o esperit.

Cada membre disposa d'un habitatge individual apartat del grup; i encara que molts membres comparteixin residència, aquesta no transcendeix alguns membres per viure.

El centre espiritual és l'espai on es reuneixen tots i on viuen alguns membres del grup.

Diàriament fan meditacions tant individuals com col·lectives, que són percebudes com una part de la disciplina iogui.

Per ésser un veritable bramí s'ha de practicar el vegetarianisme. Tenen prohibida la ingestió de carn, peix i ous, és a dir, que són lacto-vegetarians. Afirment que es pot viure perfectament sense menjar carn i que aquesta pràctica és una actitud de respecte cap als animals. La carn és considerada un element negatiu ja que està tractada amb productes químics. Un altre argument que sostenen per no ingerir-la és que els animals moren violentament i desprenen adrenalina, la qual queda a la carn: ingerir-la significa introduir en el cos aquells aliments negatius que proporcionen estrés i cansament.

Alguns aliments com el pa i el formatge són elaborats per ells mateixos.

Altres prohibicions respecte al cos són fumar, beure alcohol o cafè, consumir qualsevol tipus de droga i l'obligació de mantenir-se cèlibe. La finalitat d'un bramí és arribar a l'espiritualitat pel camí del vegetarianisme, el celibat i la meditació. Hi ha normativa respecte a la nutrició, a la sexualitat i al pensament.

Rebutgen aquells pensaments fruit del consumisme: moda, bars, discoteques, televisió i es manifesten no dependents d'allò material.

Associació Senda del Arco Iris

És una comunitat alternativa dedicada a la vida natural i al ioga. Cap al 1977 es funda a Pamplona aquesta comunitat i l'any 1980 es legalitza. Sorgeix com una comunitat tântrica, no es tracta d'un centre religiós, es confirma com un vessant eclèctic de naturisme, psicoanàlisi, filosofia, esoterisme, sexe, espiritualitat, etc. Neix com un intent de canviar la ciutat pel camp, el treball remunerat i insatisfactori pel servei desinteressat i la creativitat, l'acumulació de possessions per compartir, la submissió a

l'autoritat per la llibertat i la jerarquia per la igualtat.

La seva forma de vida és comunitària, en residències situades en contacte amb la natura, on hi hagi terra conreable.

La finalitat d'aquest grup és desfer-se d'aquells pensaments i emocions que els lliguin i condicionin, desinhibir el subjecte de la seva educació i endinsar-lo en un nou tipus de relacions on podrà gaudir del seu organisme sense cap tipus d'inhibicions.

En el Tantra⁴ el sexe desapareix com a centre, es viu en el cos, però no en la ment. És fonamental la unió amorosa sense ejaculació. En l'amor tântric l'energia sexual es transforma en una experiència còsmica, la parella tracta de controlar l'orgasme durant hores fins a aconseguir un camp bioenergètic propi que li permeti dissoldre's i arribar a un orgasme relaxat.

1. Gumdicha, un informant hare krisna, va manifestar la seva ignorància respecte al menjar vegetarià abans d'entrar al temple Hare Krisna. Ell era vegetarià abans d'ésser devot, però no sabia què ni com preparar cap plat. Actualment és un expert cuiner de menjar vegetarià.

2. Aquesta hipòtesi queda pràcticament desqualificada, no teòricament, en alguns grups com els Hare Krisna que viuen a la ciutat perquè no tenen més remei, però manifesten el seu ideal de vida al camp. En canvi en altres grups, com Brama Kumaris, la hipòtesi presentada s'aboleix, ja que viuen a la ciutat i si bé solen menjar conjuntament, no viuen en comunitat.

3. Algunes creences alimentàries se situen a cavall entre la medicina i el simbolisme (no científic). Alguns vegetarians creuen que la classe d'aliments consumits és important per gaudir d'una vida harmònica i pensen que la dieta vegetariana estimula el desenvolupament intel·lectual, augmentant la capacitat mental i el nivell de vida. Hi ha alguna veritat científica en aquestes paraules? Tot i que actualment el Déu és la medicina, penso que si el mètode els funciona, la científicitat hi està de més.

4. El tantrisme és una visió dionisíaca del budisme, una manera festiva d'entendre el cos i el sexe. Arco Iris no només adopta una manera hindú de viure, sinó un estil de vida naturista que integra les tècniques més antigues amb les noves teories psicoanalítiques i dinàmiques occidentals.

Arco Iris sorgeix com una alternativa social a la família, al treball i a l'alimentació. Es practica el vegetarianisme i l'alimentació natural. Conreen els seus propis productes i l'alcohol i el tabac són proscrius dintre el centre.

Són lacto-vegetarians. Elaboren formatge, mató i pa integral. Utilitzen l'hort com ajuda simbòlica ja que la majoria de productes són comprats al mercat.

Arco Iris ofereix serveis de teràpies naturals, es practica el part natural i altres activitats relacionades amb el naturisme.

Aquest grup respon a aquell model de vida alternativa que va sorgir als anys 60-70.

Associació per a la consciència de Krisna

Va ser fundat als EUA el 1966 i s'inscriu l'any 1976 a Espanya. Prabhupada (1896-1977), el seu fundador, es va proposar fer conèixer a Occident la literatura sagrada vèdica i fundar un grup de devots de Krisna.

La proposta espiritual es fonamenta en quatre principis bàsics: la misericòrdia, la puresa o netedat, l'austeritat o penitència i la veracitat.

Consideren que cada ésser viu és una ànima encarnada en un cos i que té una relació eterna amb Déu, els homes han d'ésser servidors de Krisna i com a tals han de fer-li ofrena de totes les seves obres. El menjar també és oferit a Krisna.

El ioga és concebut com el conjunt d'activitats diàries que es fan com un servei a Krisna. Creuen que un mateix esperit té infinites reencarnacions en molts altres embocalls físics.

En aquest context la possessió d'objectes materials, l'acumulació de capital, els desitjos corporals, la fama i altres valors que presideixen el sistema capitalista manquen d'interès si només existeix la mort física i no l'espiritual. Com que l'ànima és eterna, l'ob-

jectiu d'un devot és conrear l'esperit; el cos és un temple de Déu que es dedicarà a profunditzar en la consciència. Aquest ha de ser l'objectiu de l'ésser humà.

La vida espiritual observa quatre principis bàsics:

1. No ingerir carn, peix i ous. Tot animal té ànima espiritual. D'aquesta manera es contribueix a suprimir la violència.

2. No prendre drogues ni excitants, així s'evita la intoxicació i es manté ferm el principi de neteja.

3. Restringir el sexe al matrimoni; amb això no es deixen portar pels desitjos carnals, no deixen que el cos governi sobre l'ànima.

4. No participar en jocs d'atzar ja que creen desitjos materialistes en els homes.

Perceben l'alimentació com una forma de cuidar l'ànima: per mantenir pur l'esperit s'ha de mantenir net el cos. El valor de la puresa o neteja és contradictori al fet de menjar animals.

Practicar el lacto-vegetarianisme significa no causar patiment innecessari a cap ésser viu, d'aquesta manera no es contribueix a la degradació de la consciència.

Els hare krisna practiquen la meditació, són ecologistes i el seu ideal de vida seria viure en contacte amb la natura, però alguns es veuen obligats a viure a l'àmbit urbà per poder transmetre el seu missatge.

Tota la seva creença va orientada al desenvolupament espiritual que es porta a terme resant, meditant i seguint les normes sexuals i alimentàries. El menjar és percebut com la misericòrdia de Déu, Krisna.

Com en els grups anteriors, els hare krisna elaboren alguns dels seus aliments, com el pa i el formatge.

En els exemples descrits s'ha observat la importància que tenen els aliments en un sistema religiós i com el seu consum s'adequa a la seva ideologia.

Hi ha moltes característiques d'aquests grups referides a la normativa alimentària

que hem passat per alt, com l'espai, la comensalitat, els estris, l'horari, la transformació dels aliments i l'obtenció entre d'altres. En alguns grups poden coincidir algunes d'elles.

La majoria d'aquests individus provenen d'un passat carnívor ja que la legitimitat social implica el consum de carn. Com es converteixen a una alimentació alternativa? En aquest cas degut a una prèvia conversió a un credo determinat. S'ha d'exceptuar aquells individus que ja neixen en una comunitat específica i que se'ls encultura amb aquest tipus d'alimentació, i també a aquells que ja eren vegetarians abans de creients.

No hi ha un únic perfil de vegetarià com tampoc no hi ha un únic perfil de creient i penso que no seria un risc afirmar que el que tenen en comú els practicants del vegetarianisme és la percepció de la carn: la carn no és un aliment, la carn no existeix, existeixen els animals. Els animals són percebuts com éssers vius i la carn com animal mort i aquest mai no esdevé un objecte alimentari.

L'aliment no forma part de la naturalesa, el formula l'individu: «el hombre no come nada antes de hacer de ello un objeto.» (Bataille, 1975).

Respostes de l'antropologia

Quines respostes aporta l'antropologia al comportament alimentari? Marwin Harris defensa la posició racional materialista afirmant que els aliments «bons per menjar» són aquells que presenten una relació de costos i beneficis més favorable que els aliments evitats o «dolents per menjar», «(...) *los casos más desconcertantes (...) pueden explicarse mediante elecciones relacionadas con la nutrición, con la ecología o con dólares y centavos.*» (1989:16)

En alguns casos sí que pot ésser vàlida aquesta afirmació, hi ha qui practica el dejuni perquè no té més remei i hi ha qui no menja carn perquè no pot obtenir-la, però

aquesta teoria no té vàlidesa. La justificació marxista de Harris s'invalida quan s'analitzen els individus aïllats (Carrasco, 1990:121) que com moltes estratègies socials s'ensorren en fer una anàlisi individual.

La hipòtesi harrisiana no és aplicable en els grups descrits anteriorment ja que als hare krisna, per exemple, els sortiria molt a compte menjar ous: és un producte econòmic i fàcil d'obtenir, i per què no menjar carn, és tan cara com alguns productes vegetals i fàcil d'aconseguir. De la mateixa manera que mantenen vaques podrien tenir altres animals perquè els sortís més rendible.

Avui dia en determinades societats com és la nostra no podem parlar de factors ecològics com a veritables limitacions alimentàries, tampoc de factors econòmics, almenys de la manera que ho planteja Harris. Actualment a Occident qui no menja un aliment escàs i/o car és perquè no pot permetre-s'ho econòmicament, però a part de la significació de prestigi que pot adquirir qui consumeix aquest producte, no hi ha cap altra connotació, sigui religiosa o d'altra mena. D'aquesta manera la cultura queda explicada per l'economia: el diner determina l'adquisició de l'aliment.⁵

L'origen materialista que dóna Harris no més és vàlid en alguns casos. Les creences són la finalitat i les pràctiques, el mitjà per arribar a elles; aquestes darreres troben la seva raó de ser en la teoria, la qual es mostra com a finalitat per ella mateixa. La creença és resposta, però on es troba el seu origen i el seu motiu? Qualsevol creença no té cap mena de transcendència tractada com un fenomen aïllat, s'ha d'analitzar tot l'univers simbòlic.

5. A tall d'exemple podem dir que avui dia a la societat de consum un catòlic practicant no consumirà carn en temps de Quaresma perquè la seva religió li ho prohibeix, però tampoc no consumirà carn quan econòmicament no pugui adquirir-la. La primera afirmació es troba a un nivell simbòlic mentre que la segona, a un nivell materialment determinista.

Sense preguntar-me per la significació d'un comportament i en un nivell anterior a Harris, em pregunto per què totes les religions majoritàries i minoritàries que coneixem, disposen de normes referides a l'alimentació i a la sexualitat, per què regulen les necessitats primàries?

Douglas (1991) fa una anàlisi estructuralista de les regles dietètiques del Levític afirmant que són signes que simbolitzen la unitat, puresa i perfecció de Déu; cada trobada que tenim amb els animals dona sentit a la divinitat i així cada àpat es converteix en part de la litúrgia (1991:60).

Aquestes regles tantes vegades titllades d'arbitràries per molts estudiosos són alegories de les virtuts i dels vicis. Defensen la unitat (santedat) atacant la mescla, l'híbrid: «*Ser santo es estar entero, ser uno; la santidad es unidad, integridad, perfección del individuo y de la especie. Las reglas dietéticas sencillamente desarrollan la metáfora de la santidad según las mismas líneas.*» (1991:56)

En aquesta mateixa línia es troba Lévi-Strauss que defensa una visió simbolista de la significació alimentària. Lévi-Strauss indaga en els principis de les institucions socials buscant l'estructura del pensament de l'home. Manté que les categoritzacions del menjar es troben en les estructures de la ment humana, les quals estan regides per principis universals, «*(...) la cocina de una sociedad es un lenguaje al que traduce inconscientemente su estructura.*» (1981: 432)

L'aliment es pot presentar en tres estats: cru, cuit i podrit. Aquest triangle culinari és una manifestació d'oposicions sociològiques i cosmològiques d'una cultura. Tots els fenòmens sòcio-culturals amaguen categories lògiques basades en oposicions.

Cuinar significa transformar l'aliment i a priori modificar la natura. Rostir i bullir són dues modalitats d'allò cuit utilitzades per Lévi-Strauss com a punt de referència per mostrar l'univers cosmològic d'una cultura. A través dels elements simbòlics que gene-

ren aquestes accions Lévi-Strauss estableix tota una sèrie de significacions que si es generalitzen resulten un tant arriscades.

El bullit s'associa a la feminitat, al consum privat o endo-cuina, a economitjar, a la vida, a una classe social més aviat baixa i a un desenvolupament cultural elevat. I el rostit s'equipara a tot el contrari: a la virilitat, a l'exo-cuina, al consum públic, a malgastar, a la mort, a una classe aristocràtica i a un baix desenvolupament cultural. Les formes de transformació dels aliments i totes les activitats relacionades amb aquests detecten altres aspectes d'un univers cultural.

«*(...) para los Ojibwa lo hervido remitía al orden del mundo; pues si habitualmente asaban las ardillas a la llama después de abrirlas, las ponían a hervir cuando deseaban atraer la lluvia. En este caso lo asado y lo hervido reciben funciones diferenciales, y su conjugación puede adoptar la forma de un universo culinario, imagen en miniatura de un universo cósmico.*» (1981:42)

És molt difícil, però, establir generalitzacions categòriques i abarcar diversos elements en un mateix camp semàntic.

El menjar com el traductor de l'estructura social

Què reflecteixen les conductes descrites sinó una forta heterogeneïtat i una simulació de desordre en l'estructura social.

L'objecte transcendeix a ell mateix prenent una significació que en essència ni li correspon. El fet de menjar actua més enllà de la nutrició i l'alimentació, els aliments no són només portadors de nodriment; entre altres funcions poden actuar com a distintius d'un grup social (Pelto, 1988). En aquesta mateixa línia Calvo (1980) manté que els processos relacionats amb l'alimentació humana són tant pràctiques materials i socials, com simbòliques i d'expressió.

Probablement sigui aventurat afirmar que qualsevol canvi a nivell individual, per insignificant que sigui, reflecteix un conflicte

social; Claude Fischler (1979 i 1985) «voit dans les pratiques diététiques une source d'invention des normes alimentaires qui tendraient à s'affaiblir, notamment du fait du relâchement des liens familiaux et sociaux».

Les transformacions en el menjar són indicatius de canvis socials. A partir d'aquí hi ha la possibilitat de parlar del vegetarianisme com una fugida de l'anòmia predominant, ja que aquest porta implícit una sèrie de normes que generen un cert ordre i una certa disciplina. Un vegetarià té restriccions, preceptes, raons, criteris, pautes que originen un comportament normatiu que alhora dona integració i pertinença a un grup.

Moltes associacions, siguin religioses o no, posseeixen elements cohesionants, l'origen dels quals es troba en les necessitats primàries que són escenificades en hàbits culturals.

Les creences no són un conjunt d'il·lusions fantàstiques i irracionals, sinó una manera d'adequar-se a les tensions i frustracions de la vida diària. Així ho descriu Evans-Pritchard (1984) en el context de la cultura azande, on apareixen com quelcom pràctic i raonable.

Per concloure, m'agradaria ressaltar la visió més àmplia que dona l'antropologia en el camp de l'alimentació, comparada amb les ciències de la salut que fins ara han estat les úniques que s'han ocupat del seu estudi. I res millor per confirmar les meves paraules que els paràgrafs de l'especialista Sílvia Carrasco: «Quant a l'estabilitat dels hàbits alimentaris ens trobem (...) amb un conjunt de supòsits mai qüestionats per part de nutrólegs i dietistes (...). Els antropòlegs, en canvi, observen arreu la complexa relació existent entre models alimentaris i models d'interacció social, i la recerca s'orientaria prioritàriament cap a la determinació de quines precondicions socials donarien lloc a diferents graus de flexibilitat en les preferències i aversions alimentàries.» (1991:47)

Bibliografia

AGUILAR, Miguel, *La dieta vegetariana*. Colección Fin de Siglo, núm. 12. Ediciones Temas de Hoy. Madrid: 1990.

BATAILLE, George, *Teoría de la religión*, Taurus. Madrid: 1975.

CARRASCO, Sílvia, *Antropología i alimentació: un estudi d'enculturació alimentària a la Catalunya urbana*. Vol. I. Tesi de Doctorat. UAB Bellaterra: 1991.

CUETO, Juan, *Mitologías de la modernidad*, Temas Clave, núm. 97. Salvat. Barcelona: 1982.

DÍAZ, Aureli i altres, *Totalisme i voracitat: una aproximació interdisciplinària a les denominades «Sectes destructives»*. Laboratori de Sociologia ICESB. Barcelona: 1992 (inèdit).

DOUGLAS, Mary, *Pureza y peligro*. S. XXI. Madrid: 1991.

DURKHEIM, *Las formas elementales de la vida religiosa*. Ed. Schapire. Buenos Aires: 1968.

EVANS-PRITCHARD, *Las teorías de la religión primitiva*, S. XXI. Madrid: 1984.

FISCHLER, Claude, «Gastro-nomie et gastro-anomie», *Communications* 31 (París), pp. 145-170, 1979 et «Alimentation, cuisine et identité: l'identification des aliments et l'identité du mangeur» in Pierre Centlivres et Jean-Louis Christinat (ed), *Identité alimentaire et altérité culturelle*, pp. 171-192. Neuchâtel, Institut d'ethnologie: 1985.

a: OSSIPOW, *Le végétarisme*. Les Editions du Cerf. 1989.

GARINE, Igor de, «L'antropologia del menjar. Alimentació, cultura i societat» La sal de la terra. Alimentació i cultura. *El Correu de la Unesco*, núm. 109. Juny. Barcelona: 1987.

GEERZ, *La interpretación de las culturas*, Gedisa. Barcelona: 1988.

GRANDE COVIÁN, *Alimentación y nutrición*. Temas Clave. núm. 48. Salvat. Barcelona: 1981.

Nutrición y salud. Col. ¿Qué puedo hacer? Temas de Hoy. Madrid: 1988.

HARRIS, Marwin, *Bueno para comer*, Alianza editorial. Madrid: 1989.

LÉVI-STRAUSS, *El origen de las maneras de mesa*. *Mitológicas III*. S. XXI. Mèxic: 1981.

OSSIPOW, *Le végétarisme*. Les Editions du Cerf. 1989.

PELTO, G.H., «Tendencias de la investigación en antropología nutricional» a: AINSWORTH HARRISON G. et altri. *Carencia alimentaria. Una perspectiva antropológica*. Ed. Serbal/Unesco. París-Barcelona: 1988.

SISSA E DEITENNE, *La vita quotidiana degli Dei greci*, Lateza, pp. 65 i 158. a: DE CRESCENZO, Luciano. *Helena, Helena, amor mío*. Seix Barral. Barcelona: 1992.

SUSSMAN, Vic, *La alternativa vegetariana. Integral monográfico*, núm. 9. *Integral*. Barcelona: 1978.